

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI ÉS INFORMÁCIÓS HÁLÓZAT KIÉPÍTÉSÉNEK PROGRAMJA AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

Györe Pál

Kohó- és Gépipari Tudományos Műszaki Tájékoztató Intézet

Általánosságban azt mondhatjuk – s erre a szakirodalom is többször hivatkozik –, hogy az *Egyesült Államokban a könyvtárügyet és a tájékoztatásügyet a pluralizmus jellemzi*. Ez abban mutatkozik meg, hogy igen sokféle – egymástól többé-kevésbé független – szervezeti forma, tevékenység, szolgáltatás, technológia stb. található benne. Ennek folytán az országos helyzet nehezen áttekinthető, mivel a különféle szervezetek, formák stb. nincsenek megfelelően összehangolva, átfogó egységbe foglalva, s e miatt fejlődésük, fejlesztésük sem alakul egyenletesen.

Az utóbbi évtizedben, s különösen a legutóbbi években erőteljes törekvések bontakoznak ki annak érdekében, hogy – a pluralizmust elvileg meghagyva – szövetségi, illetőleg állami méretekben fokozzák a tervszerűséget és az együttműködést a könyvtári és információs szervezetek tevékenységeiben, szolgáltatásaiban, és kialakítsák hálózatszerű működésüket.

E törekvések egyik jelentős állomása az a dokumentum [1] amelyet az NCLIS (*National Commission on Libraries and Information Science = Országos Könyvtárügyi és Tájékoztatóügyi Bizottság*) a múlt évben tett közzé. A hosszabb előkészítő viták után megfogalmazott dokumentum felvázolja az Egyesült Államok könyvtári és információs szolgáltatásainak *Országos Programját (National Program for Library and Information Services)*. A következőkben erről adunk rövid ismertetést [2].

[1] Toward a National Program for Library and Information Services: goals for action = Information – Reports and Bibliographies, 4. köt. 3. sz. 1975. p. 1–30.

[2] Az NCLIS-dokumentum a hat fejezetre osztott szövegen kívül 3 ábrát és 2 mellékletet tartalmaz. Két ábrát (táblázatot) ismertetésünkben közlünk; a 3-ik ábra az anyagi támogatás tervezett szövetségi rendszerének sémáját mutatja be. – Az egyik melléklet rövid glosszáriumot tartalmaz a szövegben használt szakkifejezések, fogalmak egységes értelmezése érdekében; a másik melléklet 27 tételben azokat (a jórészt nem publikált) szakértői jelentéseket, tanulmányokat, összeállításokat sorolja fel, amelyek szorosan kapcsolódnak az NCLIS dokumentumhoz, és az Országos Program egyes részproblémáit világítják meg.

A Program alapvető tézisei, indokai

Az NCLIS a következő öt pontban jelölte meg a Program kiépítésének lényeges szempontjait, követelményeit:

1. Az USA teljes könyvtári és információs forrásállományát, készletét nemzeti erőforrásnak kell tekinteni s úgy kell fejleszteni, erősíteni, szervezni és hozzáférhetővé tenni, hogy a lehető legnagyobb mértékben szolgálja a közérdeket.
2. Az USA minden polgárának joga, hogy egyéni szükségleteinek megfelelően, a számára reális és alkalmas módon hozzájusson az információs forrásokhoz, személyes intellektuális gazdagodásának, munkateljesítményének fokozása s ezáltal a társadalom haladása érdekében.
3. Az új technológia segítségével, a szükséges országos döntések alapján a rögzített információk különféle, szétszórta, egyenetlenül fejlődött gyűjteményei fokozatosan országos méretű, integrált hálózatba szerveződjenek.
4. A szerzők, kiadók és az információellátásban résztvevő egyéb szervek és személyek jogait, érdekeit úgy kell figyelembe venni a Programban, hogy az intézkedések ne érintsék gazdasági, piaci helyzetüket, versenyképességüket.
5. A könyvtári és információs szolgáltatások átfogó fejlesztésére tervezett törvények ne sértsék a személyes titoktartás és intellektuális szabadság alkotmányosan védett jogait, és tartsák meg a helyi, állami és regionális autonómiát.

Mindezeknek az elveknek alapján az NCLIS a Program két fő célkitűzéséként jelölte meg a következőket:

1. Erősíteni, fejleszteni s (ahol szükséges) kiépíteni azokat a szellemi és anyagi erőforrásokat, amelyekkel magas színvonalú könyvtári és információs szolgáltatások biztosíthatók.

2. Össze kell kapcsolni az országban lévő könyvtári és információs lehetőségeket, eszközöket, apparátusokat közös és egységes szervezeti modellek, egyöntetű szabványok, közösen alkalmazott kommunikációs formák kialakításával oly módon, hogy *országos hálózati rendszer jöjjön létre.*

Amerikában a rögzített információk hatalmas mennyisége halmozódott fel, információhiányról tehát nem lehet szó. Ez a nagy értékű erőforrás azonban viszonylag igen kevés helyre koncentrálódik, sok esetben gyakorlatilag teljesen hozzáférhetetlen az emberek milliói számára, jórészt érintetlenül, használatlanul hever. Ezért az információk megfelelő elosztására *új hálózatokat kell kiépíteni*, s a meglévőket úgy kell fejleszteni, hogy hatókörüket a felhasználók sokkal szélesebb körébe terjesszék ki. Ehhez lényegében adva vannak a technológiai lehetőségek (számítógéptechnika, mikrográfia, távközlési technika, audiovizuális eszközök stb.), szükséges azonban, hogy *a technológiákat országos terv szerint fejlesszék és alkalmazzák.*

Míndezek alapján az NCLIS sürgetőnek tartja, hogy a szövetségi és állami kormányzati szervek megfelelő határozatokat hozzanak az országos információpolitika kialakítására és érvényesítésére, valamint az információnak, mint nemzeti erőforrásnak az eddiginél jóval hatékonyabb felhasználását biztosító hálózatok kiépítésére, és koordinált működtetésére.

A könyvtárak helyzete és problémái

Az USA-ban kb. 90 ezer különféle fejlettségű könyvtár működik. Összességükben ezek jelentik azt az alapot, amelyre felépülhet az országos méretű információs hálózat. A *főbb típusok* a következők: közművelődési könyvtárak, szakkönyvtárak és információs központok, iskolai könyvtárak és media-tárak; egyetemi, kutatóintézeti, akadémiai könyvtárak; szövetségi (nemzeti) könyvtárak (*Library of Congress, National Library of Medicine, National Agricultural Library*) az egyes államok könyvtári intézményei és szervei.

A könyvtárak *helyzetét és fejlesztésük főbb követelményeit* az NCLIS-dokumentum a következő 8 pontban jelöli meg:

1. A könyvtárak egyenetlenül fejlődtek, szolgáltatásaik általános színvonala nem megfelelő. *Munkájuk nincs összehangolva*, fölösleges párhuzamosságok vannak, használatuk nem hatékony. Integrálásuk, *országos rendszerbe való szervezésük nagyon sürgető feladat*, s az évek múlásával egyre kisebb eséllyel oldható meg.
2. A könyvtári és információs források *rendkívül aránytalanul* vannak elosztva. Egyesek nagyon könnyen hozzájutnak az információkhoz, mások viszont a legegyszerűbb forrásoktól, szolgáltatásoktól is el vannak zárva.

3. Döntően fontos, hogy *azonosítsák azokat* a potenciális felhasználókat és feltárják problémáikat, *akik az alapvető szolgáltatásokban sem részesülnek*, továbbá mindazokat, akiket csak marginálisan látnak el.
4. A nagy méretű dokumentum-termelés, továbbá anyagi és személyi korlátok miatt *a könyvtárak nem lehetnek önellátóak*; még a legnagyobb könyvtárak sem képesek egyedül felhasználói körük teljes igényének kielégítésére.
5. A szakkönyvtárak általában *csak intézményük szakemberei számára szolgáltatnak információkat*, szélesebb felhasználói rétegek számára jelenleg nem hozzáférhetőek.
6. *Jobb együttműködésre van szükség* a könyvtárak és a magánszektorhoz tartozó információs szolgáltató szervek között, különösen olyan esetekben, amikor társadalmi értékű újabb információs szolgáltatások használatáról van szó.
7. *Javítani kell és egységessé kell tenni a könyvtárak és információs szolgálatok pénzügyi ellátását* helyi, állami, államközi és szövetségi szinten egyaránt.
8. Új állami és szövetségi törvényhozási programra van szükség, amely lehetővé teszi, hogy a különféle helyi könyvtárak és információs szervek *csatlakozhassanak más fennhatóságok alatt működő információs rendszerekhez*, hálózatokhoz.

A könyvtárak és információs szolgálatok egymástól független kialakulása és növekedése az oka (főként) annak, hogy együttműködésüknek komoly akadályai, problémái vannak. Az NCLIS-dokumentum részletesen elemzi ezeket, és kitér a magánszektor (az „információipar”, szakmai egyesületek stb.) szerepére is, hangsúlyozva, hogy az együttműködésnek nemcsak az állami szervek között, hanem az állami és a magánszektor között is optimálisan érvényesülnie kell. Ez csak úgy lehetséges, ha *a termeléstől a fogyasztásig terjedő információs ciklusban megfelelően figyelembe veszik a reális gazdasági viszonyokat.*

Az Országos Program főbb javaslatai

Az NCLIS – az előbbieken alapján és szellemében – szükségesnek tartja, hogy megerősítsenek és koordináljanak minden olyan szövetségi intézkedést, törekvést, amely támogatja a helyi és szakmai információs szolgáltatásokat, s ugyanakkor *előmozdítja olyan országos szervezeti struktúra kialakítását, amely lehetővé teszi a könyvtári és információs szolgáltatások tervszerű, rendszeres fejlesztését* mind az állami, mind a magánszektorban. Ennek érdekében az NCLIS az alábbi *célkitűzések realizálását javasolja:*

1. Biztosítani kell a könyvtári és információs szolgáltatók olyan *alapvető minimumát*, amely megfelelően kielégíti az adott (helyi) társadalmi közösségek (rétegek, csoportok stb.) igényeit.
2. Gondoskodni kell a szakmai (és egyéb szempontú) *speciális igényeknek megfelelő információs szolgáltatásokról* a sajátos felhasználói körök számára, ideértve azokat is, akiket eddig egyáltalán nem, vagy hiányosan láttak el információkkal.
3. Meg kell erősíteni a szövetségi államokban kiépített és használt információs forrásokat (gyűjteményeket) és rendszereket. El kell érni, hogy minden szövetségi állam információs rendszere *eljusson arra a minimális szintre*, amely alkalmassá teszi az Országos Programban való hatékony részvételle.
4. Biztosítani kell a könyvtári és információs szakemberek folyamatos *képzését és továbbképzését*, ami lényeges feltétele az Országos Program megvalósításának.
5. *Össze kell hangolni* a könyvtárak és információs szolgálatok fejlesztését támogató *szövetségi programokat*, figyelembe véve, hogy a szövetségi könyvtárak és információs szervek döntő fontosságú tényezői az Országos Programnak.
6. Elő kell segíteni, hogy a magánszektorhoz tartozó intézmények, szervezetek, vállalatok aktív szerepet töltsenek be az Országos Program kifejlesztésében, partnereivé váljanak az állami könyvtári és információs szerveknek. Különösen fontos, hogy a *magánszektor korszerű információ-technológián alapuló szolgáltatásai* (számítógépes adatbázisok, on-line lehetőségek, mikrotechnika, tele-faksimile, video-kazetták stb.) *megfelelően integrálódjanak az országos rendszerbe*.
7. Létre kell hozni olyan szövetségi *felelős szervezet*, amely megbízást kap az *Országos Program koordinálására*, az országos hálózat megvalósítására (az NCLIS-től kapott irányelvek felhasználásával, érvényesítésével).
8. Az előbbi pontokban vázolt szempontok, követelmények, feltételek szerint *meg kell tervezni, ki kell fejleszteni és működésbe kell hozni a könyvtári és információs szolgálat országos hálózatát*.

A szövetségi szervek felelőssége az Országos Programban

A szövetségi kormány nem kényszeríti a könyvtári és információs szerveket, hogy csatlakozzanak az országos hálózathoz, de többféle eszközzel, anyagi támogatással segíti őket abban, hogy tagjai legyenek az országos rendszernek.

Az NCLIS a következő tevékenységi körökben látja szükségesnek a szövetségi kormány fokozott *felelősségének* érvényesülését:

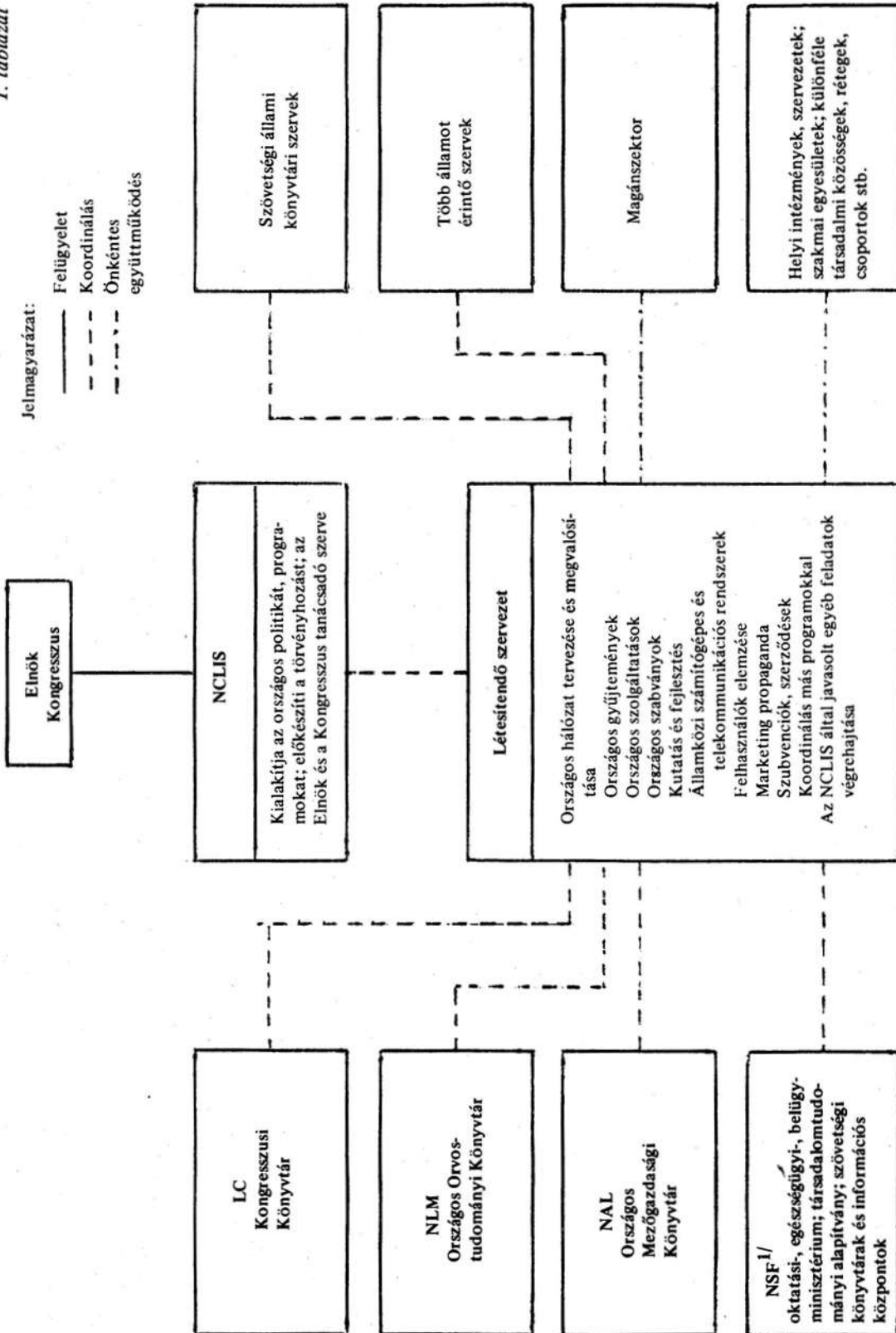
- országos szabványok kidolgozása, életbe léptetése;
 - a speciális, nagyobb dokumentumgyűjtemények, információs források országos, illetve állami méretű használatának biztosítása;
 - a hálózatszervezés során központi könyvtári és információs szolgáltatások kifejlesztésének előmozdítása;
 - a számítógépes információs technológia, számítógépes információs hálózatok kialakítása és továbbfejlesztése;
 - a távközlés új formáinak kialakítása, elterjesztésük előmozdítása;
 - a tájékoztatástudományi és könyvtártudományi kutatás és fejlesztés támogatása;
 - más országos és nemzetközi információs programokkal, rendszerekkel, hálózatokkal való együttműködés előmozdítása (pl. UNESCO/UNISIST, ISO, IFLA, UBC, FID, OECD).

A szövetségi szervek közül természetesen kiemelkedő szerepe van a *Library of Congress*-nek, amely az Országos Programban a következő *főbb tevékenységekért felelős*, mint nemzeti könyvtár:

- ellátja a Nemzeti Kölcsönző Könyvtár szerepét;
- továbbfejleszti a Szerzeményezési és Katalógizálási Országos Programot;
- kiterjeszti a MARC programot az általa beszerzett minden lényeges dokumentumra (ide értve a nem angol nyelvűeket is);
- ellátja a bibliográfiai adatok (címléírások) elosztását on-line kommunikációval;
- országos bibliográfiai és referenz szolgálatot fejleszt ki és lát el;
- átfogó programot valósít meg az Időszaki Kiadványok Országos Szolgálat útján a könyvtárak ilyen jellegű munkájának támogatására;
- a technikai szolgáltatásokkal, mindenekelőtt a könyvtári automatizálással kapcsolatban központi információs, tanácsadó, oktatási feladatokat lát el;
- együttműködés kiépítése útján elősegíti az állami (helyi) hivatalos dokumentumokhoz való hozzáférést és használatot, előmozdítja ezek szabványos feldolgozását (katalógizálását) stb.;
- kialakítja és továbbfejleszti a könyvtári állomány megóvásának (higiénijának) országos programját stb.

Az Országos Program szervezeti felépítését, valamint a Programban szereplő *fontosabb funkciók összefoglaló áttekintését az 1. és 2. táblázat mutatja.*

1. táblázat



1/ National Science Foundation = Országos Tudományos Alap

A könyvtári és információs szolgálat tervezett Országos Programja

A szövetségi kormány és a szövetségi államok felelőssége az Országos Programban

Funkció	Szövetségi szinten	Állami szinten
Célok	Állami és államközi kooperációs programok szövetségi támogatása megfelelő szintű hálózatok létrehozására, fejlesztésére, kipróbálására, értékelésére, technológiai háttérük biztosítására, gazdasági önellátásuk előmozdítására.	Könyvtári és információs erőforrások, hálózatok kifejlesztése és működtetése szövetségi és állami támogatással az adott állam szükségleteinek megfelelően, az állami hálózat kapcsolatának és együttműködésének kiépítése a többi állami és a szövetségi hálózat minden típusával.
Anyagi fedezet biztosítása	Az alapvető könyvtári és információs szolgáltatások kifejlesztésének és működtetésének támogatása a pénzügyi ellátás javítása.	Olyan programok támogatása, amelyek biztosítják a helyi szükségletek kielégítését, és lehetővé teszik a speciális felhasználói rétegek megfelelő információellátását.
Tervezés és koordinálás	Az Országos Program összehangolása az egyes államok terveivel és programjaival, államközi programokkal.	Megfelelő szervezet kialakítása és fenntartása a szövetségi, állami és államközi programok koordinálására.
Hálózatfejlesztés	Szövetségi könyvtári és információs hálózat kiépítése a szövetségi szervek információs forrásainak hasznosítására; az országos információs potenciál kiaknázásának előmozdítása.	Állami könyvtári és információs hálózat létesítése az állami kormányzati szervek információs forrásainak hasznosítására a helyi igények szerint; a regionális információs potenciál kiaknázásának előmozdítása.
Bibliográfiai szolgálat	Olyan országos bibliográfiai szolgáltatások kiépítése és/vagy támogatása, amelyek optimálisan központilag valószínűsíthetők meg.	Eszközök biztosítása az országos bibliográfiai szolgáltatások használatára az egyes államokban és az államok között.
Speciális gyűjtemények	Országos speciális gyűjtemények kialakítása és fenntartása, az egyes államok információs forrásait kiegészítő bázisként való használatuknak előmozdítása.	Nagyobb gyűjtemények kialakítása és fenntartása a helyi felhasználói rétegek számára, használatuk előmozdítása, az államon belüli dokumentumellátás fokozása.
Szabványok	Szakmai szabványok kidolgozása és életbeléptetése, az államközi információs kapcsolatok megkönnyítésére.	Az együttműködést gátló mesterséges korlátok megszüntetése; az Országos Program keretében készült szabványok betartásának figyelemmel kísérése és előmozdítása.
Számítástechnikai háttér	Számítógép-központ hálózatok kiépítésének támogatása minden államban és régióban információfeldolgozáshoz és más célokra. Az országos adatbázis-hoz való számítógépi hozzáférés biztosítása.	Központi nyilvántartások, katalógusok, kumulált indexek, címtárak és egyéb bibliográfiai eszközök kiépítése és hozzáférhetőségük biztosítása, információforrásoknak államon belüli azonosítása, hozzáférhetősége a referenz szolgálat céljából. Egyedi könyvtárak számítástechnikai bázisa kifejlesztésének koordinálása és támogatása.
Távközlési háttér	Olcsó díjszabású távközlési összeköttetések biztosítása az államok közötti kiadványcsere és információcsere céljaira.	Olcsó díjszabású kommunikációs összeköttetések kiépítésének támogatása és megkönnyítése az állam területén működő könyvtárak és más információs szervek között.
Kutatás és fejlesztés	Országos érdekű kutatási, fejlesztési és értékelési tevékenységek végzése és/vagy támogatása. Könyvtárak és információs szolgálatok fejlesztési eredményeinek vizsgálata és terjesztése.	Az állami szintű vagy több államot érintő kutatási, fejlesztési és értékelési tevékenységek végzése és/vagy támogatása. Könyvtárak és információs szolgálatok fejlesztési eredményeinek vizsgálata és terjesztése.

Funkció	Szövetségi szinten	Állami szinten
Oktatás és képzés	Korszerű könyvtári és információs oktatási és képzési programok anyagi támogatása ösztöndíjakkal, tanfolyamokkal stb.	Irányelvek kidolgozása szövetségi és állami hatóságok részére, oktatási normatívák kidolgozása és a szükséges tanulmányi előfeltételek meghatározása céljából. Alkalmasság visszacsatolási mechanizmus beépítése és értékelése. A továbbképzésért az államok önmagukban vagy együttműködve felelősek.
Tájékoztatási propaganda	Programok tervezése és végrehajtása a potenciális felhasználók aktivizáló tájékoztatására az országos hálózat szolgáltatásairól	Az egyes államok és régiók sajátos szükségleteinek megfelelő oktatási és propaganda-programok tervezése és végrehajtása.
Értékelés	Az Országos Program megvalósításának folyamatos vizsgálata, a tervek és irányelvek szükség szerinti módosítása.	Az állami és regionális programok hatékonyságának az Országos Program tükrében való értékelése, a felmerülő igények alapján új programok tervezése az állam számára.



GYÖRE P.: Országos könyvtári és információs hálózat kiépítésének programja az Egyesült Államokban

Az *Information – Reports and Bibliographies*, 1975. 3. száma részletesen foglalkozik az Egyesült Államok könyvtári és információs hálózatának országos programjával. A szerző ezen dokumentum felhasználásával képet ad az USA könyvtárainak és információs szolgáltatásainak helyzetéről és problémáiról, az Országos Program fontosabb javaslatairól, valamint a szövetségi szerveknek a programmal kapcsolatos felelősségéről. Két összefoglaló táblázat nyújt áttekintést a szervezeti felépítésről és a funkciók megoszlásáról.

GYÖRE, P.: The program of building up a National Library and Information Network in the United States

Volume 4. Number 3. 1975 of *Information – Reports and Bibliographies* deals in details with the National Program for Library and Information Services in the United States. On the basis of this document the author provides a survey of the present situation and the problems of libraries and information services in the United States and describes the most important suggestions of the National Program. Two comprehensive tables offer a survey of the organizational structure and the division of responsibilities.



ДЬЁРЕ, П.: Программа организации национальной сети библиотек и информационных учреждений в США

В 3-ем выпуске 1975. г. журнала "Информация - отчеты и библиография (*Information - Reports and Bibliographies*, 1975. 3.) занимается государственной проблемой библиотечной и информационной сети США. Автор на основе этого документа представляет настоящее положение и проблемы библиотек и информационных услуг в США, говорит о важнейших предлежащих национальной программы. В двух таблицах пересмотрены организационная структура и распределение функций сети.

GYÖRE, P.: Das Programm des Aufbaus des Bibliotheks- und Informationsnetzes in den Vereinigten Staaten

Das nationale Programm des Bibliotheks- und Informationsnetzes der Vereinigten Staaten wurde in Nr. 3. Jahrgang 1975 der *Information – Reports and Bibliographies* ausführlich behandelt. Verfasser bietet ein umfassendes Bild über den Stand und die Probleme der Bibliotheken und der Informationszentren der USA, über die wichtigeren Vorschläge im nationalen Programm. Zwei zusammenfassende Tabellen enthalten die Struktur des Programmes und die Verteilung der Funktionen.